

УДК 35-027.21

Хмельницька Марія Володимирівна

слухач магістратури публічного управління та адміністрування
Херсонського національного технічного університету

СУЧАСНА УКРАЇНА: КОНФЛІКТОГЕННІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

***Анотація.** У статті розглянуто конфліктогенні чинники формування політико-управлінської сфери життя українського суспільства. Проаналізовано погляди сучасних учених на проблеми правових і управлінських конфліктів. Визначено, що основною причиною конфліктів є не правові колізії, а суб'єктивний чинник – особистість політичного чи управлінського лідера.*

***Ключові слова:** держава, конфлікт, конфліктогенні чинники, українське суспільство, соціум, соціально-політичний процес.*

Хмельницкая М.В. Украина: конфликтогенные факторы развития социально-политических процессов

***Аннотация.** В статье рассмотрены конфликтогенные факторы формирования политико-управленческой сферы жизни украинского общества. Проанализированы взгляды современных ученых на проблемы правовых и управленческих конфликтов. Определено, что основной причиной конфликтов являются не правовые коллизии, а субъективный фактор – личность политического или управленческого лидера.*

***Ключевые слова:** государство, конфликт, конфликтогенные факторы, украинское общество, социум, социально-политический процесс.*

Khmelnyska M.V. Ukraine: conflict factors of development of social-politic processes

***Annotation.** The article deals with conflict factors of formation of the political and managerial sphere of life of Ukrainian society. The views of modern scientists on the problems of legal and managerial conflicts are analyzed. It is determined that the main cause of conflicts is not legal conflicts, but the subjective factor is the personality of a political or managerial leader.*

***Key words:** state, conflict, conflict factors, Ukrainian society, social, social and political process.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Соціальні процеси в сучасній Україні відбуваються із збільшенням дезінтеграції традиційних соціальних структур і зв'язків та з поступовим формуванням нового типу диференціації суспільства. Від початку 90-х років ХХ століття через глибокі економічні й соціальні перетворення суттєво змінилася соціальна структура суспільства: сформувалися нові соціальні прошарки власників і підприємців, зміцнилися номенклатурна бюрократія, фінансова олігархія, сфера

«тіньового» бізнесу, маргіналізується суспільство зі зміною його соціальних структур. Через ці причини спостерігається тенденція до зростання соціальної нерівності, безробіття, що становлять головне джерело реальних і потенційних соціальних конфліктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми різноманітних конфліктів у соціальному просторі держави досліджували вчені різних галузей науки – юридичної, економічної, етнічної тощо. Серед сучасних дослідників слід відзначити В. Глушкова (розгляд конфліктогенних чинників у світовому масштабі), В. Котигоренка (конфліктогенні чинники політичної системи України) В. Кривцова (конфлікти в системі правових відносин), М. Примуш (конфлікти як предмет вивчення соціології). Ці та інші вчені переймаються насамперед небезпекою дестабілізації соціального розвитку, коли ледь установлений порядок може бути порушений у будь-який момент. Ураховуючи, що безконфліктного розвитку суспільства не може бути, проблематика конфліктів вивчається навіть окремою підгалуззю соціології – соціологією конфлікту (або й конфліктологією).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У межах зазначеного обсягу конфліктологічних досліджень потрібно розглянути насамперед такі конфліктогенні чинники розвитку українського суспільства, що на сьогодні загрожують його стабільності.

Формулювання цілей статті. Метою статті визначено розгляд окремих конфліктогенних чинників, що зумовлюють дестабілізаційні процеси в Україні, розмежовуючи суспільство на окремі прошарки, що перебувають в антагоністичному протистоянні.

Виклад основного матеріалу. Сам термін «конфлікт» походить від лат. *conflictus* – «зіткнення» і позначає ситуацію, коли члени соціуму починають розуміти, що їхні інтереси й потреби не можуть бути задоволеними в разі збереження наявної системи соціальних відносин. Тому люди починають застосовувати своїх заходів для зміни такої ситуації. Тобто

конфлікт полягає в зіткненні «протилежних цілей, позицій, поглядів суб'єктів соціальної взаємодії, що усвідомлюють суперечливість своїх інтересів. Конфлікт має соціальну природу, оскільки учасниками конфлікту завжди є люди, або певні соціальні групи та спільноти» [1].

Часто збігаються в одній семантичній площині поняття «конфлікт» і «суперечність». Якщо взяти на допомогу англійську мову, то останнє (англ. contradiction) означає об'єктивно та суб'єктивно зумовлене незбігання інтересів суспільних суб'єктів (зокрема владно-управлінських). Поняття ж «конфлікт» (англ. conflict) передбачає поведінку цих суб'єктів у формі суперництва з метою реалізації власного інтересу.

Відповідно до процесу розвитку конфлікту (залежно від змісту та спрямованості таких дій членів соціуму) він може бути посилений, пом'якшений або розв'язаний. Тому під час дослідження важливо вивчити його природу, механізми виникнення та розгортання, а також способи попередження та розв'язання.

Учені, досліджуючи правові конфлікти в Україні, зазначають, що процеси демократизації та переходу до ринкових відносин, які розпочалися після проголошення незалежності України, зумовили вільне співіснування різноманітних соціальних та індивідуальних інтересів, що своєю чергою різко посилило дію конфліктогенних чинників у всіх сферах життя суспільства: значно загострилася боротьба за владу, ресурси і сфери впливу різноманітних соціальних суб'єктів – «від владних структур центрального і регіонального рівня до трудових колективів, профспілок, політичних партій і громадських рухів, національних та релігійних спільнот, соціальних груп та окремих особистостей» [1]. Таке протиборство реалізується в різних формах (трудова суперечка, страйки, масові акції соціального протесту), що своєю чергою супроводжується розколом соціальних інституцій – аж до сім'ї (так відбувалося, скажімо, під час Помаранчевої революції та Революції гідності).

М. Примуш описує конфліктну ситуацію в Україні через огляд владних протистоянь: «головну роль відіграють протиріччя між трьома головними суспільними структурами та всередині них. Ідеться про владу (законодавчу, виконавчу та судову), підприємництво (державне, колективне, приватне, спекулятивне, мафіозне, компрадорське) та виробників матеріальних та духовних благ (інтелігенція, службовці, робітники і селяни, фермери, студентство та ін.)» [2]. Звичайно, суперечності між цими структурами посилюються, набуваючи навіть форми соціальних антагонізмів. Антагонізм, зокрема, виник довкола центральної виконавчої влади (так званий «касетний скандал», парламентські вибори 2002 року, коли «партія влади» по суті виявилась аутсайдером парламентського процесу, а задіяні в конфліктних баталіях були всі інституції українського соціуму) [там само].

В. Кривцова в дисертаційному дослідженні, присвяченому конфліктам у юридичній сфері українського соціуму, зазначає, що в Україні соціальні конфлікти відповідно до об'єктивних і суб'єктивних чинників, що їх зумовлюють, виникають у просторі «потенційно конфліктогенних проблем – політичних, правових, соціальних, економічних, культурних, мовних, конфесійних та ін.» [3, с. 1]. При цьому переважна кількість конфліктних ситуацій виникає й відбувається безпосередньо в правовій сфері, породжені юридичними ситуаціями, а тому мають бути й розв'язані в юридичний спосіб, оскільки пронизані правовими зв'язками між опонентами. Також багато соціально-правових конфліктів, що існують у сфері економіки, політики, культури, освіти, релігії тощо, поступово набувають юридичної природи чи характеризуються правовими рисами.

Слід зазначити, що на сьогодні, коли постала потреба інтеграції в демократичний європейський правовий простір, а тому активно йдеться про проведення конституційної, правової, адміністративної та інших реформ, це виявляє нові або приховані раніше суперечності й колізії.

Щодо економічної сфери слід зазначити, що в процесах розвитку нового виробництва посилюється конфлікт нової буржуазії з іншими прошарками суспільства – конфлікт у сфері розподілу кредитів, майна (механізмів приватизації), податкового законодавства. Тому почастишали акції, пов'язані з відстоюванням трудящими свого права власності на майно підприємств, що межує та часто переходить у політичну площину – вимогу зміни чинної системи влади, відставки Уряду, переобрання Президента тощо.

М. Примуш зауважує, що «більшість соціально-політичних конфліктів виникають з приводу перерозподілу влади, домінування тих чи інших політико-бізнесових груп, прагнення розширення ними сфери свого впливу. Тут домінують конфлікти між різними гілками влади (зокрема, законодавчою та виконавчою), конфлікти між політичними партіями та блоками, конфлікти між центральною та регіональною владою» [2].

У політичній площині визначаються конфлікти щодо вибору головних векторів суспільного розвитку (зокрема між прихильниками ліберальної та соціально орієнтованої стратегії, європейської інтеграції та проросійської орієнтації, входження України в НАТО та збереження позаблокового статусу Української держави тощо) [2]. Також чимало позаполітичних конфліктів набувають політичного забарвлення, оскільки політичні партії використовують їх (зокрема історичні, соціокультурні, духовні проблеми) спекулятивно у своїх короткочасних інтересах. Так, це стосується національних питань (наприклад, у трактуванні термінів «корінний народ», «національна меншина» тощо), проблем двомовності (в Україні це історична складена ситуація, що весь час підтримувалася загарбниками та імперіями, що володіли цією територією), і взагалі системи духовно-культурних цінностей (куди входить оцінна ідентифікація певних історичних подій та особистостей, що існували в Україні, тобто визначення питання «хто герої, а хто злодії»).

В. Котигоренко в межах визначення «конфліктогенних зон» у політичній системі України слушно розподіляє їх на «інституціональну (держава та її владні інституції з законодавчими, виконавчими й судовими функціями, політичні партії, групи інтересів та ін.); інформаційно-комунікативну (канали і засоби інформаційної взаємодії органів влади, громадянина і громадянського суспільства); нормативно-регулятивну (правові регулятори, визначені в нормативно-правових актах, а також традиції або, інакше, звички політичної поведінки)» [4, с. 15].

Політичний конфлікт передбачає протистояння «з приводу реалізації владно-управлінських та інших політичних інтересів учасників суспільної взаємодії» [4, с. 16]. Однак В. Котигоренко слушно доводить, що владно-політичний конфлікт не обов'язково вимагає свого негайного вирішення, базуючись на прикладі протистояння суб'єктів політичної влади в Україні (між Президентом та його Адміністрацією, між Прем'єр-міністром і Урядом, між Президентом і Верховною Радою). У таких конфліктах проглядається протистояння певних груп, що лобіюють корпоративні інтереси за допомогою своїх владно-управлінських можливостей. Утім такі конфлікти мають свій позитив – зберігають можливість побудови політичної системи за принципом «стримувань і противаг» [там само].

В. Глушков, розглядаючи українські політичні й урядові конфлікти крізь призму ситуації в світі, зазначає про різноманітні кореляції [5, с. 249]. Зрозуміло, що суперечності властиві навіть країнам «стабільної демократії», де вони вирішуються завдяки домінуванню політичної еліти, що розв'язує такі проблеми, нейтралізуючи узгодження власних корпоративних інтересів з національними [4, с. 17]. При цьому це не конфлікт між владними інституціями, а суперечності між певними правовими нормами, що визначають функції та повноваження перших.

Учені стоять на одному: зазначені суперечності за своєю сутністю й потенціалом є об'єктивними умовами діяльності посадовців. Ці суперечності

не обов'язково зумовлюють конфліктну поведінку – вони можуть стимулювати й неконфліктну активність (наприклад, у формі спільної роботи представників різних гілок влади над удосконаленням правових основ функціонування політичної системи). Конфлікти часто виникають у тих галузях політичної системи, де конституційні норми не створюють суперечностей, але наявні суперечності політичних інтересів усередині правлячого класу. Утім де політичні інтереси таких груп збігаються, ці групи уникають конфлікту навіть тоді, коли наявними є конфлікти у правових нормах [4, с. 17].

Отже, якщо поведінка управлінської еліти України спрямована на конструктивну взаємодію в інтересах політичної стабільності країни, то певна недосконалість норм, інших інституціональних регуляторів та інституцій політичної системи не утворює в ній конфліктогенних елементів, що своєю чергою наявні тоді, коли більшість представників верхівки не зорієнтована на конструктивну взаємодію.

До того ж, на думку В. Котигоренка, термін «еліта» на позначення правлячого класу в Україні застосовується без належних підстав: «запозичений із західної понятійної традиції термін «еліта» навряд чи коректно поширювати на вітчизняну владно-управлінську верству. Етимологія поняття «еліта» пов'язана з термінологічним апаратом тваринництва та рослинництва, походить від французького elite – «кращий, добірний»... Політичною елітою коректно називати більшою або меншою мірою усталену, відкриту або закриту політичну групу, представники якої, перебуваючи і у владі, і в опозиції, адекватно усвідомлюють національно-державні інтереси та підпорядковують свою політичну поведінку цим інтересам» [4, с. 18]. І тоді, – уважає вчений, – якщо громадяни України обиратимуть до влади саме таких своїх представників, «конфліктогенних зон у політичній системі України буде менше, а порядку, стабільності й ефективності – більше». Головне, щоб у громадянському суспільстві

більшість усвідомлювала «спільний національний інтерес», примушувала «правлячий клас діяти згідно з національним інтересом» і таким чином виховувала «справжню, а не позірну і самозвану політичну еліту» [там само].

Як видно з останнього, до конфліктів у політично-владному житті країни додаються також світоглядні, що об'єднують і національні, й вікові, й гендерні тощо, тобто ті, що формують особистість. Такою має бути особистість політичного чи управлінського лідера, такою має бути й особистість звичайного громадянина, від вибору якого залежить і якість державного управління.

Висновки з цього дослідження. Конфліктогенні чинники політичної системи України наявні не в ній самій (у її інституціональній, інформаційно-комунікативній та нормативно-регулятивній підсистемах) – а в суб'єктивному чиннику – індивідуальних і групових освітніх, моральних, культурних та інших характеристиках представників управлінської еліти України. Лише за умови усвідомлення більшістю громадян і, обов'язково, правлячою верхівкою спільного національного інтересу суспільство позбудеться конфліктогенних складових у своєму державному й соціальному житті.

Перспективи подальших розвідок. У подальшому плануємо розглянути аналогічні проблеми в зарубіжних країнах, а також шляхи їх вирішення, що призвели до формування насправді демократичних традицій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Соціальні конфлікти: генезис та механізм їх розв'язання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/18800413/sotsiologiya/sotsialni_konflikti_genezis_mehanizm_rozvyazannya#726
2. Примуш М. В. Загальна соціологія [Електронний ресурс] / Примуш М.В. – Режим доступу : <http://westudents.com.ua/glavy/84370--184-sotsaln-konflkti-u-suchasny-ukran.html>
3. Кривцова В. М. Юридичний конфлікт як феномен правової дійсності : автореф. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук / спец. 12.00.12. – Харків, 2005. – 20 с.
4. Котигоренко В. О. Конфліктогенні зони політичної системи України / Котигоренко В.О. // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – Київ, Миколаїв. – 2009. – Вип. 17. – С. 15-19.

5. Глушков В. О. Україна: конфліктогенні фактори в умовах сучасного світового порядку / В.О. Глушков // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2012. – Т. 11. – С. 248-260.

Statement of the problem. Social processes in modern Ukraine take place with the disintegration of traditional social structures and connections and with the gradual formation of a new type of social differentiation. Due to deep economic and social transformations, the social structure of society has changed considerably: new social strata of owners and entrepreneurs have been formed, financial oligarchy, sphere of shadow business, marginalized society with the change of its social structures.

Urgency. There is a tendency to increase social inequality, unemployment, which constitute the main source of real and potential social conflicts. Therefore, the problems of various conflicts in the social space of the state were investigated by scientists of various branches of science – legal, economic, ethnic, etc.

The purpose of the article – to examine certain conflicting factors that predetermine the destabilization processes in Ukraine, differentiating society into separate layers that are in antagonistic confrontation.

Our task was to study first of all, such conflicting factors of the development of Ukrainian society, which today threaten its stability.

Summary. The concept of conflict consists in collision of opposing goals, positions, views of subjects of social interaction, who are aware of the contradictory nature of their interests. The conflict has a social nature, since there are always people in the conflict, or certain social groups and communities.

Today, with the need to integrate into a democratic European legal space, active constitutional, legal, administrative and other reforms are being discussed, which reveals new or concealed earlier contradictions and conflicts.

In the political plane, conflicts are identified regarding the choice of key vectors of social development (in particular, between supporters of a liberal and socially oriented strategy, European integration and pro-Russian orientation,

Ukraine's entry into NATO, and the preservation of the non-aligned status of the Ukrainian state, etc.).

Conclusions and outcomes. Political conflict involves a confrontation over the implementation of power and administrative and other political interests of participants in social interaction. The indicated contradictions in their essence and potential are objective conditions of activity of officials.

The political elite should be called an established political group, whose representatives adequately understand the national-state interests and subordinate their political behaviour to these interests. Then the conflicts in the political system of Ukraine will be less, and the order, stability and efficiency – more. The main thing is that in a civil society the majority is aware of the common national interest, forcing the ruling class to act in accordance with national interests.